

Számos nyelvjárási szót találunk verseiben: *tüsténkedik* (kapkod, siet, vágyakozik), *elárvahodik* (elárvul), *elgyalít* (elsorvaszt), *kajdádzik* (törekszik vmire), *rengő* (bölcso-féle) stb. Figyelmet érdemel nyelvészeti szempontból egy román dal (*Oláh Ária*, 334. l.) magyar fonetikai átírása. Ebből a korból még nem sok ilyen maradhatott fenn. Jellemzésül: *din — gyn, cante — kintye, o viatá — ó viatzi*. Érdekes, hogy a két velárist (â, ă) egyaránt i-vel adja vissza.

Összefoglalásul megállapíthatjuk: Ravazdy korának tipikus kisebb költői közé tartozik, és egy későbbi részletes magyar irodalomtörténetben megérdemelne ennyi utalást: „...Munkája: Méh-tolmács... ez a könyve tartalmazza költeményeit is”.

Hegedűs József

Eötvös József szerb vonatkozású levele

Nemrég hozzájutottam Eötvös Józsefnek egy, tudomásom szerint ismeretlen levelére. A levél némi fényt vet Eötvös nemzetiességi elképzeléseire, és ezért is érdemesnek látszik, hogy napvilágra kerüljön. Az esemény, amellyel kapcsolatban íródott, is méltónak látszik arra, hogy felelevenítsük, — annál is inkább —, mert kerek száz évvel ezelőtt történt.

1861. augusztus 29-én — amikor az 1848/49-es szerb—magyar harcok már-már feledésbe merültek, és mikor a két szomszédos nép legjobbjai a testvéri együttéléstről és a Bécs ellenes közös front kialakításáról szöftték terveiket — került sor a kiegyezés előtti korszak legjelentősebb szerb—magyar baráti demonstrációjára az újvidéki Tököly-emlékünnap alkalmával.

Sava Tököly (1761—1842), „a szerbek jótevője”, 1838-ban alapította a *Tökölyánium* nevelőintézetet a budapesti egyetemen tanuló szerb ifjúság számára. Az intézet fennállása alatt sok száz egyetemi képzettségű embert nevelt föl. Tököly nemcsak öntudatos szerb, hanem jó magyar hazafi is volt: az 1802-iki országgyűlésen buzgón védte a magyar alkotmányt és alapítványával magyar kulturális intézményeket, a Magyar Tudományos Akadémiát és a debreceni református kollégiumot is támogatta.¹ „És hagyott mind a két vitéz testvérnépnek egy minden kincsnél drágább intést, melyet jó lesz ereklüként tartogatnunk, a midőn azt mondá, hogy e két nemes népnek csak a művelődésben szabad egymással versenyezni, s magyarnak és szerbnek csak segélyre, de nem tudásra nyújtani ki kezét.”² Születése századik évfordulójának megünneplése tehát valóban jó alkalom volt a két egymás mellett élő nép barátságának nyilvánítására.

Az emlékünnap megrendezésének gondolatát az 1859-es Kazinczy-ünnepélyek sugallták. Ezekre hivatkozott *Jovan Djordjević*³ az újvidéki *Srbski Dnevnik*-ben 1859. november 13-án megjelent írásában, melyben Sava Tököly évfordulójának megünneplését elsőnek javasolta.⁴ A szervezés és rendezés feladatát az akkor még Pesten székelő szerb tudós társaság — abban a korban a magyarországi szerbek legfontosabb társadalmi és kulturális szervezete — a *Matica srpska* vállalta magára. A meghívott intézmények és szervezetek között a Magyar Tudományos Akadémia és a Kísfaludy-Társaság is szerepeltek.

Az Akadémia küldöttségét az akkori alelnöknek, Eötvös Józsefnek kellett volna vezetnie, de váratlan megbetegedése ezt nem tette lehetővé. Eötvös a következő — Pavle Kojičhoz, a *Matica srpska* elnökéhez intézett — levélben mentette ki magát:

Tekintetes Elnök Úr!

Váratlanul megbetegedve nem jelenhetek meg Újvidéken s ezért b. Podmaniczky Frigyes tagtársunkat kértém fel az akadémiai küldöttség vezetésére, mely csak azért nem számosabb mivel az ünnepélyre szóló meghívás a szünidő kezdete után érkezett az Akadémiához midőn tagjaink nagy része már elszéledt.

Nem fejezhetem ki Kegyednek mennyire sajnálom, hogy az ünnepélyen személyesen részt nem vehetek. Azon férfiú iránti kegyelet kinek működése szerb polgártársainak kifejlődésére oly nevezetes befolyást gyakorolt, nem csak a szerb nemzetnek de e hon minden polgárainak közös kötelessége, s ha valaha úgy most midőn e haza minden polgárainak egyetértésére annyi szükségünk van kívánatos hogy mentül többször emlékezzünk meg azon férfiakról kik mint Tököly Sabbas az összekötöttest sőt ugyanazonosságot mely saját nemzetiségük kifejlő-

¹ Sava Tököly születésének 100. évfordulójáról a debreceni ref. főiskolán 1861. január 26-án műsoros ünnepély keretében emlékeztek meg. Magyar Sajtó (1861) 20. sz. A műsoron többek között Balogh Ferenc (1836—1913), a későbbi ref. teológiai tanár, Tököly Sebők százados emlékezete c. alkalmi verse is szerepelt.

² JÓKAI MÓR: A Tököly-emlékünnap Újvidéken (augusztus 29-én). Vasárnapi Újság (1861) 36. sz. 428.

³ Jovan Djordjević (1826—1900) jelentős szerb kultúrunkás, író és politikus. Az újvidéki és belgrádi Szerb Nemzeti Színház megalapítója. Néhány magyar szindarabot is lefordított, szerbesített.

⁴ Djordjević javaslatát a Magyar Sajtó és a Pesti Napló is pártfogolta.

dése s a közös haza alkotmányos szabadsága között létezik tisztán felfogva életökben saját nemzetiségük s a közös haza iránti hívtségnek példányait állították fel.

Ily férfiak nemes törekvésének köszönik e hon különböző nemzetiségű polgárai a közös haza fenmaradását, ezeknek nyomdokait követve biztosíthatjuk közös szabadságunkat s a koszoruk melyeket letecsünk képezik a legerősebb köteleket melyek e nemzet különböző ajkú lakóit egy nagy egészbe fűzték össze s egybe fogják fűzni ezentúl is.

De ha az ünnepélyen melynek indítványozása által a Tekintetes úr elnöklete alatt álló társaság az egész hon iránt érdemet szerzett magának személyesen jelen nem lehetek is, Kegyed s a Maticza tagjai reményelem meg lesznek győződve hogy azon érzésekben melyekkel Újvidéken egybegyűlnek senki nálamnál melegebb részt nem vesz s hogy valamint senki nem lehet ki azon nagy eredményeknek melyeket a Szerb irodalmi társaság működése e nemzetiség minden oldalú kifejlődésére gyakorolt nálamnál inkább örvendene ugy szerencsésnek érzem magamat midőn ezt kimondva egyszersmind azon őszinte hazafiúi tiszteletet fejezhetem ki mellyel vagyok

a Tekintetes Elnök úrnak
Budán 1861 augusztus 27kén

alázatos szolgája
B. Eötvös József⁶

Ez a levél is világosan mutatja Eötvös nemzetiségi elképzeléseit. Ő „ellenzi a nemzetiségek elnyomását, de ugyanakkor csak helyi önkormányzati megoldást tud számukra elképzelni.”⁶

Eötvös tehát nem utazhatott Újvidékre, pedig ott „ő rá különösen vártak. — Mindenki emlegette őt, mint a nemzetiségi határozat vélt szerkesztőjét, s szeretete volna őt bővebben felvilágosítani, mert e határozattal — *Újvidéken legalább* — nincsenek megelégedve.”⁷

Az Akadémia küldöttségét — a levélben foglaltak ellenére — Toldy Ferenc, az akkori titkár vezette.⁸ Tagjai Podmaniczky Frigyes és Jókai Mór levelező tagok voltak.

Az ünnepély legfényesebb része egy százötven terítékű lakoma volt, „melynek igen érdekes toasztjai közül a legtöbb a szerbek és magyarok közötti egyetértésre völt köszöntve”.⁹

A magyar küldöttség tagjai közül Toldy Ferenc és Podmaniczky Frigyes szólaltak föl. Toldy többek között ezeket mondta:

„S aképp ez a név [Tököly], uraim, emlékeztet bennünket azon közös kötelességekre is, melyek azon egy ország fiait egymáshoz elváhatatlanul csatolják. A magyar azokat híven fogja teljesíteni. Elidegeníthetetlen joga az minden népnek, melyet Isten származás és nyelv által az emberiség egy-egy családjává rendelt, hogy egyéniségét, mely főleg nyelvében és költészetében találja leghívebb kifejezését, ne csak fenntarthassa, hanem kifejtse is, s magát abban megdicsőítse. A magyar elismeri azon nyelv költői hatalmát, mely Márkó Kralyevics és Milos Obilicsról e tündér bájú regéket szövi; sőt gyönyörűséggel olvassa ezeket saját nyelvén, s érzékeny részvétellel e gyengéd szépségű dalokat a szép Miliczáról, mik úgy Buda mint Szarajevo falai alatt zendültek meg egykor a guszlicza panaszos hangjai mellett. S nemcsak Goethe találta azokat méltónak a fordításra, hanem Vörösmarty a követésre is. A magyar irigység nélkül nézi fejlődését a szerb értelmiségnek és irodalomnak, mert minél inkább világosodik az elme s nemesedik a szív, annál közelebb állunk azon időhöz, midőn a hontestvérek nem ellentétben állandának egymással, hanem eszme- és szívcsereiben szövetkezve, közös törekvéssel igyekeznek az emberiség feladata létesítésében, mely nem lehet egyéb a közös szeretetnél, s ezáltal a közös boldogságnál.

Ily érzésektől ihletve küldi üdvözlését a Magyar Akadémia Önöknek, lelkes hontársaink, midőn azon férfiúi emlékezetét dicsőítik, kit kegyeletes örömmel a magunkénak vallunk mi is. Én pedig különösen szerencsésnek tartom magamat, hogy ez érzések hirdetője lehetek, mert — miután első valék, mintegy harmincöt évvel ezelőtt, ki — bár második kézből vett készület alapján — a szerb költészet szépségeivel nemzetemet megismerttettem — Önök nem fognak óhajtamom őszinteségében kételkedni, midőn teljes szívvel e szavakat hangoztatom: Lebegjen a két nép fölött mindenha a Tököly szelleme, mint kiben a két nép közös érdeke és közös kötelességeinek érzése — ismétlem — legnemesebb kifejezését találta.”¹⁰

⁶ A levelet Újvidéken a Matica srpska levéltárában (Otkes za rukopise Matice srpske) 19.736 sz. alatt őrzik. — Ezúttal is hálás köszönetet mondok, hogy rendelkezésemre bocsátották.

⁷ SÖTÉR ISTVÁN: Eötvös József. Akadémiai Kiadó Bp. 1953, 325.

⁸ JÓKAI I. M. — Kiemelések az eredeti szerint.

⁹ ÚRHÁZY GYÖRGY: Tököly-ünnep Újvidéken (Magyar Sajtó (1861) 202. sz.

¹⁰ JÓKAI I. M.

¹⁰ ÚRHÁZY GYÖRGY I. M. — Toldy állítása nem egészen helytálló, mivel Kazinczy Goethe nyomán már jóval előtte „az Azan Ága mennyei szépségű” szerb — horvát népballadát lefordította. (Vö. VÁOZY: Kazinczy Ferenc levelezése IX. 275 — 277.) — Viszont Toldy Ferencet elsősorban szlávellenes magyar sovénizmusnak beállítani sem helyes, mint ahogyan ez nemrég történt. Vö. ANDRIJA ANGYAL (Debrecen): Franjo Toldy u Zagrebu. (Slavia XXVII. (1958) 2. 301 — 303.)

A szerb felszólalók közül kiemelkedik Jakov Ignjatovićnak, a szerb kritikai realizmus első és egyik legjelentősebb képviselőjének, a tetteiben és műveiben mindig magyarbarát írónak magyar nyelvű pohárköszöntője: „A mai napon megtartott gyászravatalnál összesereglettünk t. polgártársak, hogy a nagy elhunyt emléke irányában a tisztelet adóját leróvjuk.

Máskor a gyászravataloknál szomorkodni, sírni szoktak; mi ez alkalommal nem szomorkodunk, nem jöttünk sírni, hanem egy nagy szellem emlékétől áthatva, jöttünk a kölcsönös tisztelet s barátság jeleit nyilvánítani.

Én ha sírni tudnék, csak örömtől sírhatnék, érezvén e komoly pillanat nagyszerű hatását.

A két magyar tudós társaság által ez ünnepélyre kiküldött kitűnő férfiakat látok itt, kik a pillanatban a dicső magyar nemzet érzelmeinek hű és méltó tolmácsai.

Századok után egyik nemzet a másiknak kezet nyújt; s ha e harcra született kezek egykoron összeszorítkoznak, ropogásai Európát meg fogják döbenteni.

A mai barátságunk nyilvánulása csak elvetett mag, de a föld jó, s a mag kikelend, s gyümölcsöt hozand.

És ti magyar férfiak! Ha haza mentek, mondjátok meg a magyaroknak, hogy a szerb tiszteli s szereti, azt pedig hiszem a magyar méltányolni is fogja. Ígyunk tehát az áldomás-poharat a haza boldogságára, és a két testvér nemzet egyetértésére.”¹¹

Az ünnepségen a délszláv szolidaritás hangoztatása mellett sok szép szó hangzott el a magyar—szerb barátságról és testvériségről, de a felszín alatt más is érezhető volt. Erről Jókai a már fent idézett beszámolójában többek között ezeket írja: „Megtudtunk egyet, a mi felől eddig tán kétségben voltunk. Két pártot lehet felismerni: egyik az, mely magát a magyar alkotmány alatt, a megyei autonómia mellett mindig boldognak érzi, mely áldozni a hazáért serény, követelni szerény, mely a mienk volt és lesz: mely bizik bennünk és szeret; — és egy másik, mely nem egyenjogúságot, de *felüljogositást* kíván.”

A magyar uralkodó osztály népellenes politikája egyrészt, a szerbek mindjobban erősödő és mindig több önállóságot követelő nemzeti öntudata másrészt, nem tették lehetővé, hogy az ünnepi hangulatban elhangzott szavak valóra váljanak.

Póth István

¹¹ ÚRHÁZY GYÖRGY: i. m.